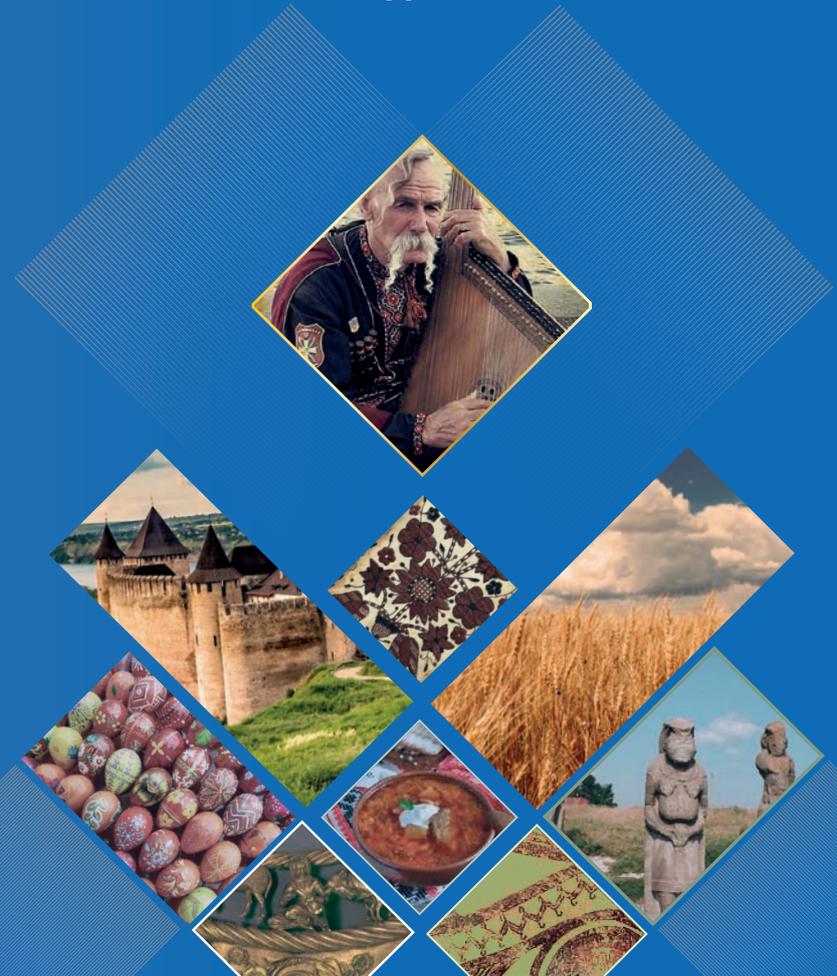

КРОССЕКТОРАЛЬНИЙ ПРОЄКТ
«УКРАЇНА: ІСТОРІЯ. КУЛЬТУРА. ІДЕНТИЧНІСТЬ»

Всеукраїнська науково-практична конференція
з міжнародною участю

ІНСТИТУЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА ГЛОБАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО В ЗБЕРЕЖЕННІ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

21–23 серпня 2025 року
Одеса

Міністерство культури України
Одеська національна наукова бібліотека

**ІНСТИТУЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ
ТА ГЛОБАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО
В ЗБЕРЕЖЕННІ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ**

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю

Одеса, 21–23 серпня 2025 року

УДК 008-049.34(477+100)(06)

Упорядники:

С.М. Герасимова, М.В. Миргород

Відповідальна за випуск

Л.В. Арюпіна

Редактори:

Н.Г. Майданюк, І.С. Шелестович

Інституції національної пам'яті та глобальне партнерство в збереженні культурної спадщини : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. з міжнар. участю, Одеса, 21–23 серп. 2025 р. / упоряд.: С.М. Герасимова, М.В. Миргород ; відп. за вип. Л.В. Арюпіна ; ред. : Н.Г. Майданюк, І.С. Шелестович. – Одеса, 2025. – 256 с., 4 с. іл.

До видання увійшли тексти доповідей, прочитаних на Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Інституції національної пам'яті та глобальне партнерство в збереженні культурної спадщини» (м. Одеса, 21–23 серпня 2025 р.). Представлені публікації містять теоретичні та практичні розробки українських учених, освітян, фахівців бібліотек, архівів, музеїв України з актуальних питань збереження та популяризація культурної спадщини.

Для фахівців та широкого кола читачів.

Відповідальність за зміст матеріалів, автентичність цитат, вірність посилань несуть автори публікацій.

УДК 008-049.34(477+100)(06)

ISBN

© ОННБ, 2026

© Автори статей, 2026

© І. М. Свістунова, обкладинка, 2026

ПЛЕНАРНЕ
ЗАСІДАННЯ

Ірина БІРЮКОВА,

генеральний директор Одеської національної наукової бібліотеки,
заслужений працівник культури України,

Ліна АРЮПНА,

заступник генерального директора з наукової роботи та інформатизації Одеської національної наукової бібліотеки,
заслужений працівник культури України,

Світлана ГЕРАСИМОВА,

завідувач науково-методичного відділу Одеської національної наукової бібліотеки.
м. Одеса, Україна

**БІБЛІОТЕКА ЯК ПРОСТІР ЗБЕРЕЖЕННЯ
ТА ПРОМОЦІЇ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ
СПАДЩИНИ: НАУКОВО-КОМУНІКАЦІЙНІ
ТА КУЛЬТУРНІ ПРАКТИКИ**

Сучасна бібліотека є активним та відкритим простором культурного життя, здатним об'єднувати науковців, освітян, митців та носіїв традицій задля охорони й популяризації нематеріальної культурної спадщини України. Її інституційна цінність полягає у здатності акумулювати та інтегрувати вже наявні культурні та дослідницькі ініціативи, сприяти максимальному поширенню знань про традиційну культуру українців, а також підтримувати сучасні процеси оцифрування нематеріальної спадщини.

Метою діяльності бібліотеки у цьому напрямі є підвищення обізнаності про народні традиції, звичаї, свята, обряди, усну народну творчість, народну виконавську майстерність, традиційні ремесла, національне кухарство та ін., внесені до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України (НКС) та Міжнародних списків ЮНЕСКО, формування зацікавленості у збереженні традицій, залучення до діалогу широкого кола учасників – наукових інституцій, освітніх установ, громадських організацій та самих носіїв культурних практик.

Особливої ваги ця діяльність набуває в умовах російсько-української війни, коли українська культура й ідентичність перебувають

під прямою загрозою. У такій ситуації бібліотека стає надійним складовим елементом суспільної стійкості та опору, забезпечуючи збереження інформації, документування й передачу традицій, які формують духовний фундамент українського народу та його культуру.

Завдання зі збереження та промоції НКС втілюються у численних ініціативах бібліотек – у виставках, майстер-класах, родинних святах, конференціях, круглих столах. Одеська національна наукова бібліотека (ОННБ) є прикладом інституції, яка системно реалізує такі практики.

Ключовим проектом ОННБ з промоції НКС є реалізація кроссекторального проекту «Україна: Історія. Культура. Ідентичність». Започаткований 2021 року як ініціатива до Дня Незалежності України Одеською національною науковою бібліотекою та її партнерами – культурними, освітніми, науковими, громадськими установами та активістами, у наступні роки він набув подальшого розвитку. Нині це щорічний проект, програма якого поєднує науково-комунікативну складову із культурно-просвітницькою, пропонуючи учасникам проекту не лише взяти участь у роботі фахової науково-практичної конференції, а й відвідати тематичні заходи – лекції, виставки, майстер-класи, обговорення, творчі зустрічі, спрямовані на поширення знань про багату історико-культурну спадщину України, НКС та її внесок у світову культуру.

Вагомою цікавою та корисною складовою проекту стали просвітницькі програми, які реалізуються у форматі родинного свята та представляють окремі елементи НКС. Так, у 2023 році відбулося родинне свято «Борщова екскурсія Одещиною: єдність у різноманітті»: кулінарний шоу-кейс «Український борщ: рецепт суспільного здоров'я й сили духу, об'єкт нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО» та майстер-клас з приготування чорноморського борщу від носіїв традиції та за підтримки майстрів Одеського обласного центру української культури й Одеського вищого професійного училища морського туристичного сервісу. У 2024 році пройшло родинне свято причорноморської глиняної іграшки, що належить до елементів нематеріальної культурної спадщини Одеської області. Шанувальники української національної кераміки мали чудову нагоду власноруч попрацювати з глиною, розписом; ознайомитися з кращими зразками гончарства. Надзвичайно цікаві майстер-класи провели майстри від Одеського обласного центру української культури: лауреати численних мистецьких премій Сергій Безкорованюк, Олександр Гар-

кавченко, Валентина Бойчук, Лілія Ліптушенко, Ольга Запаріна, Антоніна Димова, Маріанна Панасюк. На відвідувачів свята чекала презентація книжки Олени Беседовської «Bessarabian cuisine recipes» – «Рецепти бессарабської кухні» та частування смаколиками від майстрині. Цьогоріч у фокусі уваги проекту – культурна програма, присвячена кобзарсько-лірницькій традиції України як НКС. 23 серпня 2025 року відбудеться родине свято «Живий код України – кобзарсько-лірницьке мистецтво». У його програмі заходи для дітей та дорослих:

– Етнодрайв від гурту «Друже музико» та Максима Трубнікова, заслуженого вчителя України, лауреата фестивалю «Червона рута» у номінації «Автентичний фольклор», реконструктора кобзарських традицій та очільника Одеської кобзарської майстерні «Кобза, старосвітська бандура»: виступ буде присвячено кобзарсько-лірницькій традиції як складовій нематеріальної культурної спадщини України.

– Виступ артистів Одеської обласної філармонії імені Давида Ойстраха Дмитра та Анастасії Варфоломеєвих з використанням сучасних музичних інструментів, створених на основі автентичних народних. *(Дмитро та Анастасія – учасники одного із найвідоміших творчих колективів філармонії – ансамблю «Мозаїка». Він – художній керівник і акордеоніст, вона – бандуристка. Цей колектив є яскравим прикладом майстерного використання усіх можливостей народних інструментів, які зачаровують своїми тембрами та мелодійним звучанням як і сотні років тому).*

– Тематичні майстер-класи від провідних майстрів декоративно-ужиткового мистецтва, організовані партнером проекту – Одеським обласним центром української культури:

«Гончарство», керівник Сергій Безкорованюк, практикуючий майстер-кераміст, гончар;

«Ліплення з глини», керівник Ольга Запаріна, лауреат обласної премії народних майстрів імені Ростислава Палецького 2024 року;

«Писанкарство», керівник Леоніда Ткаченко, майстер з писанкарства;

«Південний розпис степової України», керівник Лілія Ліптушенко, лауреат обласної премії народних майстрів імені Ростислава Палецького 2016 року;

«Народна іграшка», керівник Тамара Білоглазова, лауреат обласної премії народних майстрів імені Ростислава Палецького 2024 року;

«Бісероплетіння», керівник Тетяна Аргатюк, лауреат обласної премії народних майстрів імені Ростислава Палецького 2015 року, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України.

– Майстер-класи від творчої команди палітурної майстерні Одеської національної наукової бібліотеки «Підлікуй улюблену книжку» та з виготовлення книжкової закладки від Еліни Жукової, члена Національної спілки художників України.

– Виставка-продаж виробів декоративно-ужиткового мистецтва майстрів Одещини.

– Книжково-ілюстративні виставки з фондів Одеської національної наукової бібліотеки: «Кобзарство – зоряний світ України» (внутрішній дворик ОННБ); «І є держава Україна, і є нескорений народ» (музей книги ОННБ); «Національна символіка України» (музей книги ОННБ).

Яскравим прикладом промоції НКС є багаторічний партнерський проєкт ОННБ «**Мистецький ярмарок**», який проходить у рамках виставки-форуму «Українська книга на Одещині» впродовж 10 років (починаючи з 2015 р.) у дворіку бібліотеки. Метою проєкту, який втілюється у партнерстві з Одеським обласним центром української культури, є збереження й популяризація декоративно-ужиткового мистецтва як важливої складової культурної спадщини України. Протягом двох днів відвідувачі мають змогу брати участь у безоплатних майстер-класах, знайомитися з автентичними техніками та власноруч створювати витвори народного мистецтва. Традиційно в програмі – виставки унікальних творів знаних майстрів, майстер-класи з писанкарства, гончарства, витинання, декоративного розпису, бісероплетіння, виготовлення народної ляльки, причорноморської глиняної іграшки, витинанки та ін. від провідних майстрів народного мистецтва Одещини.

Згадана вище витинанка є також однією з найвідвідуваніших атракцій іншого інноваційного проєкту ОННБ – у рамках «Великої Одеської Бібліоночі» майстер-класи майстрині ООЦУК Маріанни Панасюк дозволяють привернути увагу гостей до цього виду народної творчості, дарують задоволення створити власними руками унікальний оберіг чи книжкову закладинку.

Щороку ОННБ долучається до відзначення Всесвітнього дня вишиванки. У 2022 році відбулася творча зустріч з майстринею-вишивальницею Любов'ю Кантаржи та майстер-клас з української народної вишивки. У 2023 році – творча зустріч з майстринею вишивки Людмилою Казанчук та виставка робіт майстрині. У рам-

ках заходу – книжкова виставка «Хай міцніше нитка роду». У 2024 році проведено народознавчу зустріч «Оберіг нації». У програмі: творча зустріч з вишивальницями – майстринями Одеського обласного центру української культури; книжкова виставка-огляд «Оберіг нації». У 2025 році Одеська національна наукова бібліотека у партнерстві з Одеським обласним центром української культури та крамницею вишиванок та українських сувенірів «Незалежні» влаштувала цілий вишиванковий тиждень (12-17 травня).

Ці заходи формують простір міжпоколіннєвого діалогу та передавання традицій.

Важливо відзначити, що всі соціокультурні ініціативи знаходять відображення у науково-організаційній роботі ОННБ.

Зокрема, до переліку тематичних питань для опрацювання в рамках конференцій, семінарів та круглих столів включаються різні аспекти охорони НКС та практики її промодії. Наприклад, у 2021 році в рамках конференції «Україна: Історія. Культура. Ідентичність» було організовано окрему тематичну секцію «Культура та ідентичність», до роботи в якій долучилися не тільки науковці різних культурних, наукових установ з різних куточків України, але й зарубіжні учасники з Австралії та Італії. 23–24 серпня 2022 року в Одеській національній науковій бібліотеці під егідою Міністерства культури та інформаційної політики України проходила Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Українська історична та культурна спадщина під час військової агресії РФ: досвід, виклики, загрози». 7 квітня 2023 року відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «Культурна спадщина Півдня України у часи воєн: захист спадку минулого заради мирного майбуття»; 22–24 серпня 2024 року – Всеукраїнська науково-практична конференція «Етнокультурне розмаїття України: загальнонаціональна єдність та євроінтеграційний поступ».

Промодії НКС сприяють і видавничі проєкти ОННБ. Тут варто сказати про збірник матеріалів доктора історичних наук, професора В'ячеслава Кушніра «Сторінками газет і Фейсбука. Краєзнавство. Публіцистика. Рефлексії», яка була підготовлена спільними зусиллями автора та фахової команди редакційного відділу ОННБ та вийшла друком у 2023 р. У збірнику йдеться про сьогодення, історію та історичну культурну спадщину. Для Одеської національної наукової бібліотеки це видання є особливо цінним

з огляду на відповідність її завданням та у контексті краєзнавчої роботи книгозбірні.

Фонди ОННБ містять чимало раритетних і сучасних матеріалів, що розкривають усе різнобарв'я елементів НКС України. Інформація про них удоступнена через систему довідкового апарату бібліотеки, проте фахівці ОННБ, прагнучи привернути увагу користувачів до цих знань, готують традиційні та електронні виставки, тематичні дайджести, інтерактивні промоційні проекти та фотозони у дні проведення фестивалів та інших заходів:

- електронна виставка «Історико-культурна спадщина України: втрати та збереження, екзистенційний виклик» (травень 2025);
- книжкова виставка-огляд «Хай міцніє нитка роду» (травень 2023).

Концентрації уваги читацької спільноти слугують і презентації різноманітних видавничих проектів та промоція результатів роботи вітчизняних і зарубіжних дослідників НКС, наприклад презентація монографії Влади Литовченко та Валентини Дем'ян «Нематеріальна культурна спадщина як найголовніший інструмент збереження української нації» (червень 2024) та ін.

Цифрові проекти як інструмент збереження, охорони та промоції нематеріальної культурної спадщини виконують кілька важливих функцій:

- збереження культурної спадщини України шляхом створення електронних копій видань;
- популяризація книжкових пам'яток серед громадськості через відкритий доступ у цифровому форматі;
- задоволення інформаційно-просвітницьких потреб користувачів у культурній, освітній та науково-дослідній сферах;
- інтеграція українських культурних надбань у світовий інформаційний простір, що сприяє міжнародній комунікації та культурному діалогу.

Одним із прикладів такої роботи ОННБ та вагомим кроком у сфері цифровізації та промоції культурної спадщини є реалізація проекту «Скарби України: цифрова колекція книжкових пам'яток». Початок проекту 2019 року був реалізований за підтримки Українського культурного фонду і нині продовжує активно розвиватися, зокрема, в липні 2024 року підписано Europeana data exchange agreement – Угоду про обмін даними з Європіаною (англ. Europeana.eu) – найбільшим європейським інтернет-порталом, який містить мільйони книг, картин, фільмів, музейних

предметів та архівних записів, які були оцифровані по всій Європі. Таким чином ОННБ офіційно долучилася до спільноти з понад двома тисячами установ по всій Європі.

Мета проекту – оцифрування та відкриття віддаленого доступу до фондів Одеської національної наукової бібліотеки, першочергово до тих, які становлять виняткову історичну, культурну й наукову цінність та підлягають внесенню до Державного реєстру національного культурного надбання України. Завдяки цифровізації вони не лише отримують надійний захист від фізичного зношення, але й стають доступними широкому колу користувачів – науковцям, освітянам, студентам, митцям, а також усім, хто цікавиться історико-культурною спадщиною.

Значна частина об'єктів колекції – видання, що висвітлюють різноманітні форми культурного вираження, що передаються з покоління в покоління (казки та усні традиції, виконавські мистецтва, звичаї, обряди, свята, знання та навички, пов'язані з природою і традиційними ремеслами). До прикладу – раритетне видання «Український співаник: 100 пісень з нотами», видане відомою одеською друкарнею Юхима Фесенка в 1904 році. Його примірник зберігається у фондах Одеської національної наукової бібліотеки як частина приватного зібрання видатного українського бібліографа, лексикографа, етнографа, громадського діяча Михайла Комарова (1844–1913). Цінність цього документа минулого року надихнула нас на проект, який дозволить запровадити інновації та новітні практики до вивчення, збереження та популяризації матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, розширити джерельну базу аргументації культурної, історичної та естетичної цінності української музичної спадщини і культури загалом, стимулювати її дослідження та популяризацію серед широкої аудиторії, в тому числі зарубіжної. Ми поки перебуваємо в пошуку фінансової підтримки для реалізації цього проекту, а тим часом співаник став першим документом, який ми удостоїли в Європіані.

Важливість співпраці для охорони та промоції нематеріальної культурної спадщини.

Охорона та промоція нематеріальної культурної спадщини в сучасних умовах вимагає не лише внутрішніх ресурсів окремих інституцій, але й широкої співпраці різних суспільних акторів. Адже сучасні виклики, як локальні, так і глобальні, стають дедалі складнішими й комплексними. У таких умовах навіть потужні культурні установи не завжди спроможні самотійно забезпечити

ефективне розв'язання завдань, пов'язаних із збереженням та популяризацією культурної спадщини. Саме тому ключового значення набуває партнерство та об'єднання зусиль. Співпраця між науковими установами, культурними організаціями, громадськими об'єднаннями, органами державної влади та місцевого самоврядування створює простір для обміну досвідом, взаємної підтримки та посилення спільного впливу. Консолідація потенціалів науки, освіти й культури забезпечує комплексний підхід до охорони культурних цінностей, їх інтеграцію в сучасний культурний дискурс, а також сприяє утвердженню національної пам'яті та ідентичності. Проєкти Одеської національної наукової бібліотеки реалізуються саме у такому партнерському форматі. Завдяки підтримці широкого кола інституцій формується потужна міжсекторальна мережа, яка щороку збагачує програму бібліотеки новими можливостями і в яку входять: Державна архівна служба України, Український інститут національної пам'яті, Департамент культури, національностей, релігій та охорони об'єктів культурної спадщини Одеської обласної державної адміністрації, Одеський обласний центр української культури; факультет історії та філософії Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, КУ «Одеський обласний центр патріотичного виховання та організації дозвілля дітей та молоді», Одеське вище професійне училище морського туристичного сервісу та інші навчальні заклади, Всеукраїнська громадська організація Українська бібліотечна асоціація, ГО «Український клуб Одеси», ГО «Одеське етнографічне товариство», Одеська обласна організація Національної спілки краєзнавців України, Рада представників національно-культурних товариств Одеської області, ВГО «Бібліополіс», ГО «Десяте квітня».

Отже, співпраця стає запорукою успіху та стійкості у сфері охорони та промоції НКС. Вона дозволяє не лише об'єднати ресурси, а й створити середовище довіри та взаємної відповідальності за збереження культурної спадщини. Ми переконані, що саме синергія знань, досвіду та ініціатив є шляхом до утвердження сучасної української ідентичності й формування спільних цінностей громадянського суспільства.

Висновки

Ми з колегами обстоюємо та доводимо на власному прикладі переконання, що бібліотеки мають великий потенціал і спроможні бути дієвою складовою охорони та актуалізації нематеріальної культурної спадщини.

На прикладі ОННБ можна переконатися, що бібліотеки здатні виступати партнерами профільних інституцій у сфері охорони та популяризації нематеріальної культурної спадщини, виконуючи водночас функції науково-освітніх і культурно-комунікаційних центрів. У нашому арсеналі – просвітницькі проекти та заходи з презентації культурної, історичної та естетичної цінності української нематеріальної культурної спадщини серед широкої аудиторії, її інтеграції в креативні індустрії шляхом створення міждисциплінарних проєктів, які поєднують бібліотеки та різноманітних партнерів, активна цифровізація тематичних ресурсів, стимулювання наукових досліджень, розвитку культурного діалогу й міжнародної комунікації та інші заходи, які дозволяють підвищувати соціальний вплив та роль НКС у формуванні національної ідентичності.

В умовах сучасних викликів бібліотеки зміцнюють роль національної культурної пам'яті й підтримують процеси формування української ідентичності. Подальший розвиток бібліотек у цьому напрямі сприятиме зміцненню культурної пам'яті та формуванню відповідального суспільного ставлення до нематеріальної спадщини. Документування та промоція, освітні програми та майстер-класи, виставкова активність, проведення тематичних фестивалів, пов'язаних з живою спадщиною, організація фахових конференцій та багато інших можливостей можуть стати яскравою складовою роботи кожної публічної бібліотеки, розширювати її простір для професійного та суспільного діалогу.